

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи”. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль 9 квітня 2010 р. – Тернопіль: Тернограф, 2010. – С. 152-157.

Тарас Цимбалістий, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Специфічність правової природи актів Конституційного Суду України, практика його діяльності ставить на порядок денний проблему визначення природи правових позицій органу конституційної юстиції.

Термін ”правові позиції” Конституційного Суду України в законодавстві України не передбачений, але сьогодні він досить часто вживається у рішеннях, висновках і ухвалах Конституційного Суду України у випадку посилення на аргументи, що їх Конституційний Суд використовував у раніше прийнятих актах. Вживається він і у так званих збірниках правових позицій Конституційного Суду України [1, 336]. Крім того, вказаний термін є загальноновизнаним у науці конституційного права, хоча й тлумачиться різними вченими по-різному.

Результатом діяльності Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції є його рішення і висновки у конкретних справах. Проте неабияке значення для правозастосування має не лише кінцевий результат розгляду Судом справ, віднесених до його компетенції, а й з’ясування засад, з яких він виходив при прийнятті відповідних актів, його аргументації, мотивування ним своїх рішень. Важливою є позиція, тобто точка зору, думка, Конституційного Суду України з тих проблем, які ним розглядалися.

Тому під правовими позиціями Конституційного Суду розуміють не лише остаточний варіант його рішення (в широкому розумінні), але і систему правових аргументів, які використовувалися для його обґрунтування, уявлення Суду про сутність розглядуваної ним проблеми і висновки, до яких він приходив під час її вирішення.

По суті, правові позиції Конституційного Суду України є формою і результатом інтерпретації ним Конституції і законів України. При цьому така інтерпретація здійснюється не лише в межах конституційного провадження щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України, але і в справах про конституційність правових актів, а також при здійсненні Конституційним Судом інших своїх повноважень.

У правовій літературі триває дискусія щодо місця правових позицій у структурі актів Конституційного Суду України. Загалом вона зводиться до визначення того, в якій частині актів Суду містяться його правові позиції. На думку одних, вони знаходяться у мотивувальній частині рішення органу конституційної юстиції [2, 33]. Інші правовими позиціями вважають лише положення резолютивної частини рішення Конституційного Суду [3, 109]. Проте, як нам здається, найбільш обґрунтованою є точка зору, за якою правові пози-

ції Конституційного Суду викладаються ним як в мотивувальній, так і в резолютивній частині його рішень чи висновків [4, 96]. У резолютивній частині міститься остаточний висновок Суду щодо розглядуваної справи. Водночас багато позицій, на яких базується підсумкове рішення Суду і які відображають його аргументацію, містяться у мотивувальній частині акту. Особливо це стосується рішень Конституційного Суду України в справах щодо конституційності правових актів.

Очевидно, що правовими позиціями можна вважати не всі положення актів Конституційного Суду України. Правовими позиціями можна вважати тільки ту частину рішення чи висновку Конституційного Суду України, в якій міститься правовий висновок, викладається правове розуміння Конституційним Судом положень чи принципів, встановлених у Конституції та законах України. Також правовими позиціями Конституційного Суду України є лише ті положення його актів, в яких розкривається неявний, неочевидний смисл правової норми чи положення закону. Так, не можна назвати правовою позицією Конституційного Суду України ту частину його рішення, в якій дослівно або іншими словами передаються положення Конституції чи закону України [5, 18-19].

Юридична сила правових позицій впливає з юридичної сили актів Конституційного Суду України. Вони є обов'язковими для всіх органів і посадових осіб держави, а не лише для учасників конкретного конституційного провадження. При цьому правові позиції Конституційного Суду України мають однакову юридичну силу і є обов'язковими до виконання незалежно від того, в якій частині акту вони викладені. Це впливає із загальнообов'язкового характеру його актів, а саме: з положення ч. 2 с. 150 Конституції України про обов'язковість рішень Конституційного Суду України з питань конституційності правових актів і з питань офіційного тлумачення Конституції і законів України, а також з ст. 69 Закону "Про Конституційний Суд України", за яким рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання. Тобто, питання про юридичну силу окремо положень мотивувальної та резолютивної частин актів Конституційного Суду України в законодавстві не порушується, а рішення (висновок) Конституційного Суду України розглядається як цілісний акт [6, 12]. Тому правові позиції Конституційного Суду України мають таку ж юридичну силу, як і акти, в яких вони викладені.

Правові позиції, що викладені у рішеннях і висновках Конституційного Суду України, є обов'язковими і для нього самого. Це означає, що при прийнятті наступних рішень Конституційний Суд України повинен враховувати правові позиції, викладені ним у раніше прийнятих чинних актах. Тобто Суд є зв'язаним своїми попередніми рішеннями, а його правові позиції не повинні бути суперечливими.

Правові позиції можуть міститися не лише в рішеннях і висновках Конституційного Суду, але й в його ухвалах про відмову у прийнятті звернення і про припинення конституційного провадження. Такі ухвали М. Тесленко поділяє на "позитивні" і "негативні". Зміст "негативної" ухвали перед-

бачає відмову суб'єкту звернення на основі ст. 45 Закону "Про Конституційний Суд України" (відсутність права на конституційне звернення, його невідповідність встановленим вимогам, непідвідомчість Конституційному Суду питань, порушених в зверненні). Зміст "позитивної" ухвали полягає в тому, що Конституційний Суд України робить висновки на основі раніше сформульованих позицій з аналогічних питань [7, 317]. Тобто "позитивна" ухвала містить посилання на раніше прийняті акти.

Правові позиції Конституційного Суду починають формуватися на стадії попереднього розгляду звернень і підготовки до судового розгляду відповідної справи, коли збираються і досліджуються матеріали справи. Свого кінцевого, остаточного вигляду вони набувають в підсумковому рішенні чи висновку.

В основі правової позиції Суду лежать конституційні принципи, наукові знання, різні правові доктрини і праворозуміння, а також наукова і професійна правосвідомість суддів Конституційного Суду. Але оскільки їх праворозуміння не завжди є однаковим, а підходи до вирішення певних правових проблем також не завжди співпадають, то загальнообов'язковими є ті правові позиції, які колегіально прийняті Конституційним Судом і містяться у його актах. Лише такі правові позиції набувають офіційного характеру, на відміну від окремих думок суддів.

Велике значення в правозастосовчій діяльності мають сформульовані Конституційним Судом України за час своєї діяльності правові позиції у сфері:

- 1) засад конституційного ладу, зокрема щодо:
 - ✓ тлумачення принципу верховенства права (рішення Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 р.);
 - ✓ поділу влади (рішення в справі про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги від 10 лютого 2000 р., рішення в справі щодо сумісності мандата депутата Верховної Ради АРК з іншими видами діяльності від 21 грудня 2001 р., рішення в справі про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб від 27 квітня 2000 р.);
 - ✓ державної мови (рішення про застосування державної мови від 14 грудня 1999 р.);
- 2) прав і свобод людини і громадянина, зокрема:
 - ✓ права на життя (рішення в справі про смертну кару від 29 грудня 1999 р.),
 - ✓ права на судовий захист (рішення в справі про оскарження в суді неправомірних дій посадової особи від 25 листопада 1997 р.),
 - ✓ незворотної сили законів (рішення у справі щодо несумісності депутатського мандату від 13 травня 1997 р.)
 - ✓ місця проживання (рішення в справі про об'єднання громадян в Автономній Республіці Крим від 3 березня 1998 р.)
 - ✓ права на особисте життя (рішення в справі про збір, зберігання, використання і поширення інформації про особу від 30 жовтня 1997 р.),

✓ виборчих прав (рішення в справі про вибори народних депутатів від 26 лютого 1998 р.);

2) інститутів безпосередньої демократії (рішення про всеукраїнський референдум за народною ініціативою від 27 березня 2000 р., рішення в справі про виборчу заставу від 30 січня 2002 р.);

3) статусу органів державної влади (рішення в справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України від 7 липня 1998 р., рішення в справі щодо повноважності Верховної Ради України від 17 жовтня 2002 р., рішення в справі про призначення суддів від 16 жовтня 2001 р.),

4) статусу Автономної Республіки Крим (рішення в справі про правові акти Верховної Ради АРК від 27 лютого 2001 р., рішення в справі про Конституцію АРК від 16 січня 2003 р.);

5) місцевого самоврядування (рішення в справі про місцеве самоврядування від 9 лютого 2000 р., рішення в справі про комунальні послуги від 2 березня 1999 р.);

б) узгодження правової термінології (рішення в справі про тлумачення терміну “законодавство” від 9 липня 1998 р., рішення в справі про тлумачення терміну “член сім’ї” від 2 березня 1999 р. та ін.

Таким чином, природа правових позицій Конституційного Суду України впливає з характеристики останнього як єдиного в Україні органу конституційної юрисдикції, який покликаний гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави. Правові позиції є формою і результатом інтерпретації Конституційним Судом України Конституції і законів України, містяться у актах Конституційного Суду України і стосуються різних галузей правового регулювання. Правові позиції Конституційного Суду України мають особливу правову природу, прецедентний характер і разом з актами Конституційного Суду України, в яких вони викладені, повинні розглядатися як джерело (форма) права. Разом з цим, правова невизначеність, відсутність чітких вказівок в законодавстві про природу правових позицій Конституційного Суду України свідчить про очевидність законодавчого врегулювання відповідних питань.

Література:

1. Див. напр.: Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997-2003 роки) // Упорядники Чаюн М. Г., Кириченко Ю. М., Кидисюк Р. А. та ін.. – К.: Атіка, 2003. – 336 с.

2. Скакун О. Конституційний Суд як учасник правотворчості (законотворчості) в Україні // Юридична Україна. – 2003. - № 1. – С. 33.

3. Кряжков В. А. Конституционное правосудие в субъектах Российской Федерации. – М., 1999. – С. 109.

4. Витрук Н. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации: понятие, природа, юридическая сила и значение // Конституционное право. Восточноевропейское обозрение. – 1999. - № 3. – С. 96;

5. Ткачук П. Правові позиції Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. - № 2. – С. 18-19.

6. Ткачук П. Правові позиції Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. - № 2. – С. 12.

7. Тесленко М. Судебный конституционный контроль в Украине. – К., 2001. – С. 317.